

Individuella utvecklingsplaner i förskolan – med inriktning mot barndom, lärande och kritisk ämnesdidaktik

Projektbeskrivning, syfte och övergripande frågeställning

Forskningsprogrammet är treårigt och syftar till att utforska det framväxande fenomenet med *Individuella utvecklingsplaner* i relation till *barndom, lärande och kritisk ämnesdidaktik*. Hur kan man förstå framväxten av dessa individuella utvecklingsplaner i olika sociala rum, som förskola, hem och fritid?¹ Projektets grundläggande frågeställning är:

- Vad uttrycker de individuella utvecklingsplanerna i förskolan avseende relationen mellan barndom, lärande och ämnesdidaktik?

Förskolans förändrade villkor och förutsättningar för aktörerna i olika sociala rum påverkas av en ökad mångfald, decentralisering och individualisering. En individualiserad läroplans-utveckling kan skönjas, med en glidning från ämne till individ som grundenhet - från timplan och sysselsättningsplan till individuell utvecklingsplan. Förskolans och skolans (förskoleklassens) läroplan från år 1998 betonar en individanpassning och individuella utvecklingsplaner dyker upp på kommunal nivå i slutet av 1990-talet (Vallberg Roth, 2001) "...the individual is becoming the basic unit of social reproduction for the first time in history" (Beck & Beck-Gernsheim 2001, s. xxii)² Genom ett tillägg i grundskoleförordningen, blev det obligatoriskt att utforma individuella utvecklingsplaner i grundskolan den 1 januari 2006. Regleringen gäller inte förskola och förskoleklass men studier visar att många förskolor utformar individuella utvecklingsplaner på kommunalt och lokalt initiativ, ofta efter politiska beslut eller krav från kommunens ledningsansvariga (se t.ex. Elfström, 2004; Vallberg Roth & Månsson 2006; Skolverket, 2007). Individuella utvecklingsplaner som i vissa fall utformas som "avtal-kontrakt", vilka undertecknas av vårdnadshavare, lärare och barn, kan betraktas som den hårdaste regleringen på individnivå i för/skolans historia. Detta är intressant med tanke på att vi i vår tid talar om en avreglerad skola. Regleringen tycks ha ändrat karaktär och glidit från skola till individ, från skolreglering till individ- och självreglering (Vallberg Roth & Månsson, 2006).

Med *kritisk ämnesdidaktik* avses en problematisering och kritisk granskning i förhållande till innehåll (lärandets objekt) och form (lärandets akt) i de individuella utvecklingsplanerna för yngre barn. Dessutom avses *kritisk* i förhållande till vetenskapsteoretisk fenomenografisk ansats som traditionellt inte koncentrerats till belysning av innehåll i en ämnesöverskridande och omsorgsinriktad mening. Fenomenografin har snarare problematiserat lärande inom relativt traditionell ämnesorganisering, ett skolämnespaketat innehåll. Vad kan ämnesdidaktikens innehåll och frågor vara för yngre barn? Här avses också kritisk ämnesdidaktik i relation till barndom och samhälle i omvandling. En alltmer mångkontextuell barndom, glidningen från skolreglering till självreglering "från ämne till individ som grundenhet" i en senmodern tid, leder till fokus på identitet och identitetskonstruktion i förhållande till ämnes- och utvecklingsbedömningar genom individrelaterad

¹ I november 2001 fick vi ett planeringsbidrag från Vetenskapsrådet för att utforma ett utvidgat forskningsprogram rörande individuella utvecklingsplaner för yngre barn. För att få ett hållbart underlag till den utvidgade ansökningen genomfördes en partiell kartläggning över förekomst och framväxt av individuella utvecklingsplaner i fyra skånska kommuner 2002. Undersökningen resulterade i en artikel som publicerats i tidskriften "Utbildning & Demokrati" (2006) 15(3), 31-60.

² Individualism som tankeinriktning kan dock sägas vara fullt utvecklad redan under 1600-talet. Tocqueville tycks vara en av de första som (vid 1800-talets mitt) använde ordet i meningen: Uppfattning där individens frihet och oberoende ses som ett högsta värde. Individualismen förenas oftast med åsikten att samhället endast kan förstås som en sammanslutning av individer, vilkas avsikter och handlingar ytterst avgör samhällsomvandlingen (Liedman, 1998). Begreppet "individualisera" har ända sedan U55 (Undervisningsplanen 1955) diskuterats i svensk skola och bl.a. löpt som en röd tråd genom olika specialpedagogiska åtgärder.

dokumentation. Med kritisk ämnesdidaktik kan skärningspunkten mellan samhälleliga maktordningar som kön, plats, ålder och etnicitet – intersektionalitet – fokuseras.

Metodiskt och teoretiskt närmande i relation till tentativa frågeställningar

I anslutning till ett skolverksuppdrag har vi samlat in ett material (oktober 2006) med ifyllda individuella utvecklingsplaner från fyra sydsvenska kommuner: från förskola, förskoleklass, skolår 3, 6 och 8, totalt IUP från ca 160 elever/barn. Urvalet bygger på variation beträffande barn/elevgruppernas ålder, kommunernas storlek, tätort-landsbygd samt socioekonomisk och etnisk sammansättning. Skolverket har primärt inte intresse av materialet från förskola och förskoleklass, eftersom dessa verksamhetsformer inte regleras via tillägget i grundskoleförordningen. Det vore optimalt att med stöd av UVK-medel gå vidare med analys av det insamlade IUP-materialet från förskolorna och förskoleklasserna.

Vi planerar att närma oss problemområdet utifrån en texttolkande ansats, inspirerad av kritisk diskursanalys (Bergström & Boréus 2000; Winther Jorgensen & Phillips 1999). Textanalysen av de individuella utvecklingsplanerna fokuserar relationen mellan olika aktörer såsom barn, vårdnadshavare och lärare. Förskolan får inte upprätta individuella utvecklingsplaner mot föräldrarnas vilja. Med tanke på detta är vi speciellt intresserade av föräldrarnas syn på, och kännedom om rätten till inflytande över, förekomst och framväxt av individuella utvecklingsplaner i förskolan. Vi planerar därför en intervjustudie med föräldrar dels i samma kommuner som ovan, dels i ytterligare ett antal kommuner där lärarstudier genomförs. Intervjuerna på de förskolor där de har sin verksamhetsförlagda tid. Dessa förskolor ingår i Malmö lärarutbildnings partnerskolesystem. Partnerområdena väljs utifrån social och kulturell befolkningsmässig variation. Exakt antal deltagare kan i nuläget inte preciseras men är beräknat till ca 75. Dessa intervjuer genomförs med hjälp av intervjuguidar bestående av strukturerade tematiska frågor (Kvale, 1997) med fokusering på områden som framkommit i vår tidigare forskning (Vallberg Roth & Månsson, 2006).

Analysen tar sin utgångspunkt i senmodern teoribildning vilken i föreliggande forskningsprogram främst inspireras av pedagogisk, ämnesdidaktisk och sociologisk teori. Läroplansteoretiska, didaktiska (t.ex. Englund, 1986; Goodson, 2005; Linde, 2006; Lundgren, 1981; Säfström & Svedner, 2000; Vallberg Roth 2006) och sociologiska perspektiv är grundläggande (t.ex. Bauman 2002; Beck & Beck-Gernsheim 2001; Giddens 1997). Analysen av materialet fokuserar brytpunkter mellan modernitet och senmodernitet och speglar relationen mellan det offentliga och privata (se även Vallberg Roth & Månsson, 2006). Giddens (1997) tankar om livsstilar och livsplaner kan relateras till framväxten av individuella utvecklingsplaner i skolan och ett ökat intresse för frågor som rör barnens personliga utveckling. Individuella är det senmoderna samhällets grundenhet som tillskrivs valfrihet och som därmed förväntas förändra, utveckla, frigöra och förverkliga sig själv. Samtidigt erbjuder senmoderniteten liten hjälp när det gäller de val som ska göras. Självet blir ett reflexivt projekt, i en strävan att bemästra framtiden, parallellt med de moderna institutionernas försök att anpassa sig till globaliseringen. Det växer fram ett behov av en livsplan för val av livsstilar, möjligheter och riskkalkyler. I en tid av upplösning, decentralisering, ökad variation, "vilsenhet" och med ett vidgat professionellt läraransvar kan det vara lockande att som lösning och säkerhet försöka reducera risker (riskkalkylera) genom att tillgripa olika typer av kontrollinstrument, kontrakt och textbundna överenskommelser. Frågan är om framväxten av individuella utvecklingsplaner leder till ökad valfrihet och mångfald eller reglering och homogenisering. Vad uttrycker de individuella utvecklingsplanerna gällande relationen mellan *barndom, lärande och ämnesdidaktik*?

Läroplansteori studerar hur föreställningar om utbildningars mål och urval av innehåll uppkommit och vidareutvecklas. I detta forskningsprogram studeras individuella utvecklingsplaner, i ett läroplansteoretiskt perspektiv, som "läroplaner" på individnivå. Det är intressant

att pröva läroplansteori och ämnesdidaktiska uttryck i förhållande till "Intersektionalitet", ett begrepp som fokuserar skärningspunkten mellan olika samhälleliga maktordningar (Lykke, 2005; de los Reyes, 2005). Hur ser målformuleringar och val av innehåll ut i individuella utvecklingsplaner relaterat till kön, plats, ålder och etnicitet, vilka s.k. intersektionella mönster kan utläsas? Individuella utvecklingsplaner kan ses som uttryck för komplexa berättelser. Ett maktperspektiv kopplat till individens möjligheter att agera som subjekt inom ramen för samhällets strukturer, institutionella praktiker och rådande ideologier.

Individuella utvecklingsplaner baseras i någon typ av bedömning. Förskolans läroplan har inga mål att uppnå och verksamheten beskrivs ofta som relativt fri ("betygs- och bedömningsfri") i relation till skolans. De individuella utvecklingsplanerna är emellertid impregnerade av bedömningar. Vilken typ av bedömningar kan avläsas – uppnående- och prestationsbedömningar, person- eller integritetskränkande bedömningar etc.? Det finns mycket att reflektera omkring när det gäller "bedömning" med dess teoretiska förankring (formativ, summativ, s.k. pedagogisk bedömning etc., Giota, 2006; Gipps, 1994; Lindström & Lindberg 2005). Bedömningsteori har en utgångspunkt i utvärderingsforskning och forskning om betyg, prov, test, med mera, dvs. en tillbakablickande typ av bedömning. Kanske kunde begreppet "transformativ bedömning" prövas i förhållande till den framåtblickande bedömning och individuella målformulering som visionen om individuella utvecklingsplaner kan karakteriseras av. En bedömning som kan tolkas vara öppen för möjliga variationer i utvecklingsvägarna relaterade till tid, kultur, plats och pedagogisk miljö. Framåtblickande bedömning kan sträva efter att ligga inom en proximal utvecklingszon, vilken kan vara öppen för och stödja barnets egna frågor, funderingar och kritiskt kreativa tänkande.

Beträffande lärandets innehåll och ämnesbedömningar är det intressant att dels studera på vilket sätt föreskrivet innehåll i läroplaner bryts ned på individnivå, dels vilka individrelaterade insatser som beskrivs i relation till innehåll och olika ämnen. Vilka lärandemål och bedömningar uttrycker läraren respektive barnen och föräldrarna? Vilka individ- och ämnesrelaterade beskrivningar och profiler konstrueras? Ämnesdidaktiska teoribildningar och forskning med inriktning mot yngre barn kan inspirera analysen.³ Det kritiska ämnesdidaktiska perspektivet kan genom textanalys av IUP förhoppningsvis bidra till en problematisering och utveckling av bedömningsforskning i relation till läroplansteori och forskning om identitet och intersektionalitet.

Etiska överväganden: Individuella utvecklingsplaner är allmänna handlingar. De föräldrar som väljer att delta i studien informeras i förväg om studiens syfte. Projektet följer i övrigt högskolans tillämpade etiska principer för forskning och utveckling.

Budget och upplägg för planeringsarbetet

Vi söker totalt 150 000 kronor. Projektarbetet sker växelvis i referensgrupp och arbetsgrupp. Fil dr Ann-Christine Vallberg Roth är projektledare och medsökande är fil dr Annika Månsson och docent Maria Sundkvist, samtliga vid Malmö högskola. Under planeringsarbetet utvecklas möjligt samarbete med forskare från andra universitet och discipliner.

Upplägg och tidsplan

2007 augusti-oktober – planering och teoretisk diskussion i projektgruppen (25 000 kr)

2007 november-december – explorativ studie, intervju med föräldrar (50 000 kr)

2008 januari – bearbetning av insamlat material (25 000 kr)

2008 februari-mars – färdigställande av ansökan, internat en vecka (35 000 kr)

Övriga forskningsomkostnader (15 000 kr)

³ För att bara nämna några finns exempelvis forskning av Elisabet Doverborg och Ann Ahlberg inom Matematik, Gustav Helldén och Susanne Thulin inom Naturvetenskap och Anders Arnqvist och Caroline Liberg inom Språkutveckling och Svenska med didaktisk inriktning.

Utbildningsvetenskaplig relevans och vad som är viktigt med forskningen i projektet

Förändringar i utbildningssystemet medför ett ökat lokalt ansvar för egen och andras kunskapsutveckling i demokratisk dialog. Med lokalt ansvar avses ett ökat ansvar och inflytande hos lärare, vårdnadshavare och barn. I det sammanhanget finns ett stort behov av forskning om individuella utvecklingsplaner som fenomen i relation till barndom, lärande och kritisk ämnesdidaktik. Enbart ett fåtal tidigare studier och rapporter har tangerat området (t.ex. Ds 2001:19; Elfström 2004; Myndigheten för skolutveckling 2003; Skolverket 2007; Vallberg Roth & Månsson, 2006). Projektet avser att utveckla kunskap inom detta praxisnära och tillämpbara lärarkunskapsområde. Forskningen kommer att utgöra bidrag i ett fler- vetenskapligt samtal, vilket övergripande är relaterat till demokrati (Biesta, 2006; Honneth, 2003). I den sammanfattande analysen utvecklas en gemensam begreppsapparat som kan användas som redskap av verksamma lärare som en vidareutveckling av deras praxis, samt som ett nytt kunskapsområde inom lärar- och forskarutbildningen. Bidraget med inriktning mot *Barndom, lärande och kritisk ämnesdidaktik* kan på så sätt främja utvecklingen inom förskola, lärarutbildning och den pedagogiska yrkesverksamheten.

Referenser

- Bauman, Zygmunt (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2001). *Individualization*. London: Sage Publications Ltd.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Biesta, Gert (2006). *Bortom lärandet: Demokratisk utbildning för en mänsklig framtid*. Lund: Studentlitteratur.
- Ds 2001: 19 (2001). *Elevens framgång – skolans ansvar*. Stockholm: Fritzes.
- Elfström, Ingela (2004). Varför individuella utvecklingsplaner? – en studie om ett nytt utvärderingsverktyg förskolan. Stockholm: Lic-avhandling.
- Englund, Tomas (1986). *Curriculum as a Political Problem: Changing Educational Conceptions, with Special Reference to Citizenship Education*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, Anthony (1997). *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Giota, Joanna (2006). Självbedöma, bedöma eller döma?: Om elevers motivation, kompetens och prestationer i skolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 11(2), 94-115.
- Goodson, Ivor F. (2005). *Learning, curriculum and life politics: The selected works of Ivor F. Goodson*. London, New York, N.Y.:Routledge.
- Honneth, Axel (2003). *Erkännande: Praktisk-filosofiska studier*. Göteborg: Daidalos.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Liedman, Sven-Eric (1998). *Nationalencyklopedin: Individualism*. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Linde, Göran (2006). Det ska ni veta! En introduktion till läroplansteori. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, Ulf, P (1981). *Att organisera omvärlden: En introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Liber.
- Lykke, Nina (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (2-3), 7-17.
- Myndigheten för skolutveckling (2003). *Individuell planering och dokumentation*. Dnr 2003:251.
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Skolverket (2007). IUP i ett inledningsskede – förberedelser, genomförande och användning. (under tryckning)
- Säfström Carl-Anders & Svedner Per-Olov (Red.) (2000). *Didaktik – perspektiv och problem*. Lund: Studentlitteratur.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (1998). *Könsdidaktiska mönster i förskolepedagogiska texter*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, International.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (2001). Läroplaner för de yngre barnen: Utvecklingen från 1800-talets mitt till idag. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 6(4) 241-269.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (2006). Early Childhood Curricula in Sweden - from the 1850s to the present. *International Journal of Early Childhood*, 38(1), 77-98.
- Vallberg Roth, Ann-Christine & Månsson, Annika (2006). Individuella utvecklingsplaner som fenomen i tiden, samhället och skolan. *Utbildning & Demokrati*, 15(3), 31-60.
- Winther Jorgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.